

Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΥΠΟ ΥΠΟΣΤΡ. Χ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

32 (Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ὁ Ναῆμ πασσαῖς, τοῦ ὁποίου τὰ τάγματα, καίτοι ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῆς ἐπιπλοῦ πυροβολαρχίας, τεταγμένης πρὸς πυροβολῆσαι εἰς 500 μέτρα ΝΑ. τοῦ Ριζομύλου δὲν εἶχον κατορθώσει, μετὰ ἐπίτακτον σχεδὸν μάχην, νὰ ἀπωθήσονται τοὺς ἀμυνομένους ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁβρηῆς. Γάλα ἐν δὲ τῇ πεδιάδι μόλις ἀντίειχον, ἀπὴν ἔθυνε θεομῆς ἐπικλήσεις εἰς τὸν Σουλεϊμάν πασσᾶν, ὅπως ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του, προσβάλλων ζωηρότερον τὸν ἐχθρόν. Πάραυτα ὁ Μαχμούτ βῆς ἔσπευσε πρὸς τὸ τάγμα Προῦσα, ὅπερ ἐμάχετο βορειότερον ἐπὶ τῶν κλιτύων πρὸ τοῦ μετώπου τῆς ἑλληνικῆς θέσεως. Πρὸ τοῦ τάγματος τούτου διήκε βαθεῖα γραμμὴ, ὅπισθεν ταύτης εὐρίσκατο προκεχωρημένη ἀνίσχυρος μᾶλλον ἢ ἡμετέρα γραμμὴ, εἴτα δὲ ἡ κυρία ἡμῶν τοποθεσία ἐφ' ὑψηλοῦ καὶ δεσπόζοντος μέρους. Διέταξεν ἐπομένως τὸ τάγμα, νὰ κατέλθῃ ἐν τῇ χαράδρᾳ, νὰ κυριεύσῃ τὴν πρώτην μᾶλλον ἀνίσχυρον γραμμὴν, καὶ κατόπιν, μετὰ μικρὰν προπαρασκευὴν διὰ ζωηροῦ πυρός, νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐφοδὸν κατὰ τῆς κυρίας τοποθεσίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ τάγματος τοὺς ἐν ἐφεδρείᾳ δύο λόχους· ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἕτεροι, διὰ τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν ὀριζήσαντες, ἔμειλλον ταυτοχρόνως νὰ ἐπιτεθῶν, διετέθησαν καὶ οἱ δύο οὗτοι, ὥστε νὰ εἶνε δυνατὴ ἡ ἐνιαία ἐπίθεσις (1). Μετὰ τοῦτο μετέβη πρὸς τὴν ὀπισθεν πυροβολαρχίαν, ὥρισεν εἰς αὐτὴν στήθεον τὰ ἐμπροσθεν τοῦ τάγματος Προῦσα ἄλλα τετρα ὄρουμα καὶ ἔσπευσε ἀκολούθως πρὸς τὸ ἱππικόν, ἵνα κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν διατάξῃ καὶ τοῦτο νὰ ἐνεργήσῃ. Αἱ ἐπὶ τὰς ἵλας εὐρίσκοντο εἰσέτι βορειότερον καὶ ὀπίσω τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ τάγματος Προῦσα, καλύπτουσαι τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τοῦ ὅλου τούτου τμήματος τοῦ στρατοῦ καὶ τηροῦσαι μετὰ τοῦ Ναῆμ πασσᾶ τὸν σύνδεσμον. Ὁ Μαχμούτ βῆς διέταξε τὸν διοικοῦντα αὐτὰς, συνταγματάρχην Ἰμβραῆμ βῆν, εὐθὺς ὡς τὸ τάγμα Προῦσα ἠθέλην ἀρχίσει τὴν ἐφοδὸν, νὰ προχωρήσῃ διὰ σχηματισμοῦ τῶν ἵλων κατὰ φάλαγγα ἐπ' ἀριστερᾷ, κατὰ μήκος τῶν κατιούσων κλιτύων, μέχρῃς οὐ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῶν πρὸς κατάληψιν ἡμετέρων χαρακωμάτων (Δ), εἴτα δὲ νὰ στραφῇ δεξιᾷ καὶ νὰ προσβάλῃ Ὁ. Ἰμβραῆμ βῆς ὅμως, μὴ δυνάμενος ἐκ τῆς θέσεως του νὰ παρακολουθῇ τὸν ἀγῶνα τοῦ τάγματος Προῦσα, ἀπέστειλεν ἐπὶ λόφου παρατηρητὰς ἀξιωματικούς, ἐντεταλμένους νὰ εἰδοποιήσων αὐτὸν ἀμέσως περὶ τῆς ἐνάργεως τῆς ἐφοδου.

Ὁ Μαχμούτ ἀπῆλθον πρὸς τοὺς ἱππείκους σύντομον ἐνδρασητικὴν προσηκῶν καὶ ἀπεμακρύνθη αὐτῶν, διὰ νὰ δώσῃ ἐφόδον τινὰς ὀδηγίας, ἐπέστρεψε δὲ ἀκριβῶς, ὅταν ὁ ἀξιωματικὸς παρατηρητὴς ἔφερε τὴν εἰδησιν ὅτι ἡ ἀποφασιστικὴ προσβολὴ τοῦ πεζικοῦ ἤρχισεν ἤδη ζωηρῶς. Ὁ Ἰμβραῆμ βῆς διέταξε τότε τὴν ἐκκίνησιν, διέβη χαράδραν τινὰ καὶ ἔλαβε κατεῦθυσιν πρὸς Βελεστίνου, κατὰ μήκος τῶν κλιτύων. Αἰφνιδίως ὅμως αἱ προχωροῦσαι ἵλας ὑπὸ πυρὸς πεζικοῦ (λόχος τοῦ 8ου πεζ. συντάγμ.), τοποθετημένον ἐν τῇ δυτικῇ παραφῇ τοῦ Β. τοῦ Βελεστίνου δασυλίον. Ἡ προσοχὴ τῶν ἱππέων ἐστράφη πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἡ δὲ φάλαγγς, κραυγάζουσα «Ἄλλὰ», ἀνέλαβε τὸν καλπαμόν, διευθυνομένη κατ' εὐθείαν ἔμπρῳ, ἀντὶ νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ δεξιὰ· ἐξηκολούθει δὲ οὕτω καλπάζουσα πρὸς τὰ ἔμπρῳ, ἐνῶ κατεπυροβολεῖτο ἐξ ὅλων τῶν παρακειμένων προεχούσων ἀνηριδίων. Ὁ Ἰμβραῆμ βῆς, ὅστις, ὡς φαίνεται ἐν τῷ ὑπερεφθισμῷ ἐκείνῳ ἐλησμονήσῃ καθ' ὀλοκλήριον νὰ δώσῃ τὸ σῆμα τῆς στροφῆς, εἶδε μετ' ὀλίγον ὅτι εἰς οὐδὲν ὠφέλει ἡ περατέρω ἐπέλασις, καὶ ἠθέλησε νὰ διατάξῃ τὴν μεταβολὴν διὰ νὰ ἀποφυγῇ τὰ πυρὰ, ἀλλ' ἡ πρὸς τοῦτο

διαταγὴ τοῦ ἐγένετο ἀντιληπτὴ μόνον ὑπὸ τῶν 4 ὀπισθίων ἵλων τοῦ 13ου συντάγμ., ἐνῶ αἱ εὐρισκόμεναι ἐμπροσθεν 3 ἵλας τοῦ 6ου συντάγμ., ἐξηκολούθουν ἐπελαύνουσαι, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσαι τὸν ἀκολουθήσαντα τὴν ἐπέλασιν Μαχμούτ βῆν. Εἰς μάτην οὗτος ἀνέμενε τὸ παραγγέλμα πρὸς ἀλλαγὴν κατευθύνσεως, στραφεὶς δὲ καὶ παρατηρήσας ὅτι ἠκολουθεῖτο ὑπὸ μέρους μόνου τῆς φάλαγγος, διέταξεν ὁ ἴδιος τὴν ἀλλαγὴν κατευθύνσεως· αὕτη δὲ ἐξετελέσθη, καίτοι τὸ μικρὸν ἱππικὸν σῶμα κατεπυροβολεῖτο ὑπὸ τοῦ πεζικοῦ ἐξ ὅλων τῶν σημείων καὶ ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ (Π ὄρ. πυροχία) διὰ βολιδοφόρων ὀρίδων· καὶ κατόρθωσε μὲν νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς κορυφῆς ἐνὸς λόφου, ὑποχωρήσαντος τοῦ κατόχου τῆς ταύτην μικροῦ ἡμετέρου τμήματος, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ πολλῶν ἀπολειψῶν.

Ὁ Μαχμούτ βῆς, τοῦ ὁποίου ὁ ἵππος εἶχε φρονεῦθι, ἵππευσεν ἀδέσποτον ἵππον καὶ ἔσπευσε πρὸς τὸ τάγμα Προῦσα, τὸ ὁποῖον εὗρε μαζόμενον εἰς ἀπόστασιν 300 μέτρων περιπέου ἀπέναντι τῆς κυρίας ἡμετέρας γραμμῆς· ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι ὁ ἀξιωματικὸς παρατηρητὴς τοῦ ἱππικοῦ ἠπατήθη, ἐκλαβὼν τὴν κατάληψιν τῆς ἀσθενοῦς προκεχωρημένης ἡμετέρας γραμμῆς, ὡς τὴν ἐφοδὸν κατὰ τῆς κυρίας τοποθεσίας· συνελπῶς ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἱππικοῦ διετάχθη πρόωρος. Ἐξ ἄλλου ἀμφοτέροι οἱ λόχοι Βιλετζίκ, τῆς ἐφεδρείας, δὲν συνώδευσαν τὴν προσβολὴν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ διοικὼν αὐτοὺς ἀπῆτε πρὸς τοῦτο ἐγγραφὸν διαταγὴν. Τέλος ὁ Μαχμούτ μετέβη ὀπισθεν κατὰ τὴν πυροβολαρχίαν, εὗρεν ἐκεῖ ἀξιωματικὸν τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Ναῆμ πασσᾶ, ἐπιφορτισμένον νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς πορείας τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν, ἵνα ὀδηγήσῃ εἰς τὴν προσβολὴν τοὺς ἐν ἐφεδρείᾳ λόχους. Πρὶν ὅμως ἐκτελεσθῇ ἡ διαταγὴ αὐτῆ, τὸ τάγμα Προῦσα ἤρχισεν τὴν ἐφοδὸν κατὰ τῶν χαρακωμάτων τῆς κυρίας ἑλληνικῆς τοποθεσίας καὶ εὐρῆθι οὕτω πλησιέστατα τῆς ἐντεταλμένης τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν φάλαγγος, ἥτις εἶχε φθάσει ἐπὶ τῆς κορυφῆς. Μικρὸν μόνον χαρακώμα, ἀμυνομένον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων (λόχ. τοῦ 7ου συντάγμ.), ἐχώριζε τὰς δύο φάλαγγας. Μετὰ παρατεταμένον ἀγῶνα, διαρκέσαντα μέχρι τῆς 4 1/2 μ. μ., ἐνσχυθέντων δὲ τῶν ἡμετέρων διὰ δύο εἰς λόχων, ἡ κυκλωτικὴ κίνησις ἀπεκρούθη, πλησιέστατα μέχρι 200 μέτρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων θέσεων, καὶ τέλος, δι' ἀντεπιθέσεως ἐνὸς λόχου, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ὀλοκλήρως ἡ τουρκικὴ δεξιὰ μέχρι τῶν θέσεων ἃς εἶχε καταλάβει τὴν μεσημβριάν.

Ὁ Ναῆμ πασσᾶς εἶχε διαθέσει κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως δύο τάγματα ἐναντίον τοῦ ὑψώματος Ὁβρηῆς Γάλα, ἔτερον δὲ τάγμα δεξιᾷ κατὰ τοῦ Βελεστίνου, ἡ δὲ ἐπιπλοῦ πυροβολαρχία καὶ τὸ πεζικὸν παρέμενον εἰς Ριζομύλον. Οἱ κατὰ τὴν νύκτα ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ ἀποσπασθέντες καὶ προελάσαντες Τούρκοι, ἐπετέθησαν κατὰ τὸ ἡμετέρου ἄκρου δεξιῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ λόχου εὐζώνων. Περὶ τὴν 5 1/2 ὥραν π.μ. τὸ πυροβολικὸν μας ἤρχισεν τὸ πῦρ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀμφοτέραι αἱ ὀρειβατικαὶ πυροβολαρχίαι ἐβράλλον κατὰ τῶν φαλάγγων πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ, καὶ ἡ μὲν I ὄρ. ἐναντίον τῶν προσβαλλόντων τὸ δεξιὸν ἡμῶν κέρας, ἡ δὲ II ὄρ. ἐναντίον τῶν ἐντὸς τοῦ δάσου συγκεντρωμένων. Περὶ δὲ τὴν 8ην π.μ. ἡ I ὄρ. μετέβαλε θέσιν, προχωρήσασα κατὰ 1.500 μέτρα καὶ ταχθεῖσα παρὰ τὸν αἰθροδορ. σταθμόν, ἤρχισεν βάλλουσα κατὰ τοῦ βάλλοντος τὸ δεξιὸν μας ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀπόστασις ἦτο σχετικῶς μεγάλῃ, ἀντικατεστάθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην περὶ τὴν 9 π.μ. ὑπὸ τῆς ἀφικθείσης τὴν ἡμέραν ἐκείνην πεδινῆς πυροβολαρχίας. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἀπήντησεν εἰς τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὰ βλήματα ἐπιπτον 1.000 πε-

ρίτου μ. πρὸ τῆς ἡμετέρας πυροβολαρχίας, ἡτις ἐξηκολούθει βάλλουσα ἀπὸ 3.500 μέτρων κατὰ τοῦ ἐναντι ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ καὶ πεζικοῦ. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς πεδινῆς ἀντικατάστασιν τῆς, ἡ I ὄρ. περὶ τὴν 10 π.μ. ἠλλάξεν ἐκ νέου θέσιν, ταχθεῖσα ἀριστερόθεν τῆς II ὄρ. διὰ νὰ προστατεύσῃ τὸ προσβαλλόμενον ἀριστερόν μας.

Τελικῶς οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν τὴν ἐκτόπισιν τοῦ ἄκρου δεξιῶν μας, ἐπιτεθέντες δι' ἐνὸς τάγματος καὶ προσεπάθησαν νὰ τὸ ὑπερκεράσων, συνδυάσαντες τὴν κατὰ μέτωπον μετὰ πλευρικὴν προσβολὴν. Αἱ ἐκεῖ εὐρισκόμεναι ἡμέτεραι δυνάμεις (2 1/2 περίουλοι) ἀπέκρουσαν τὴν προσβολὴν καὶ ἀντεπιτεθέντες ἠνάγκασαν τὸ τουρκικὸν τάγμα εἰς ὑποχώρησιν.

Ὁ Μαχμούτ, ὅστις, μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Τουρκικοῦ δεξιῶν, εἶχε μεταβῆ ἀμέσως παρὰ τῷ Ναῆμ, εὗρε τὸ τουρκικὸν ἀριστερόν εἰς ὄχι καλλιτέραν κατάστασιν τοῦ δεξιῶν. Καὶ ἐνταῦθα ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ἐλπίζον ἀποφασιστικὴν τινα ἐνέργειαν, ἀπέμενε ἐπομένως μόνον ἡ ὑποχώρησις. Ὁ Μαχμούτ βῆς ἤρχισεν ταύτην ἐκ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος. Τὸ τάγμα Προῦσα καὶ ἡ πυροβολαρχία, ἥτις εἶχεν ἀκόμη ὀλίγα πυρομαχικά (1) ἀνέλαβον νὰ καλύψων τὴν ὑποχώρησιν. Ἐξησφαλίσθη ἐπίσης ἐν τινος θέσεως ΒΔ. τοῦ Ριζομύλου, ἡ ὑποχώρησις τοῦ Ναῆμ πασσᾶ, ἥτις καθίστατο δυσχερῆς, ἐνεκα τοῦ μεγάλου μήκους τοῦ μετώπου ἀναπτύξεως. Οἱ ἡμέτεροι περιορισθησαν νὰ καταδιώξουν τὰ ὑποχωροῦντα τουρκικὰ στρατεύματα μόνον διὰ τῶν πυρῶν.

Ἀρραστηρία ἐπίθεσις ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ λιαν ἐπικίνδυνος εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος πολὺ προκεχωρημένα τάγματα ἐν συμπλοκῇ μετὰ τῶν εὐζώνων ὄντα. Περὶ τὴν 8ην ὥραν ἄπασα ἡ Ταξιαρχία εἶχεν αὐθις συγκεντρωθῆ εἰς Γκερλή, τῆς ὑποχωρήσεως ἐκτελεσθείσης μετὰ τῆς μεγαλειτέρας τάξεως...

Χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσων, ὁ τε Μαχμούτ καὶ ὁ Ναῆμ πασσᾶς, ἀπέφυγον κίνδυνον οὐχὶ ἀσήμαντον καὶ τοῦτο κυρίως ὀφείλεται εἰς τὴν τολμηρὰν παροῦσιν τοῦ πρῶτου...

«Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, ἐάν οἱ Ἕλληνες, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Μαχμούτ βῆ, ἀνελάμβανον ζωηρῶς ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς τὴν ἐπίθεσιν, ἠθέλον φέρει εἰς δυσχερεστάτην θέσιν τὰ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀποκεχωρημένα τμήματα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ» φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ κατὰ τὸν δεξιὸν ἐπίθεσις τοῦ Μαχμούτ ἐπέφερε τὸ ἀποτέλεσμά της, προσηλώσασα τὸν ἐχθρόν ἐπὶ τῆς θέσεως του. Ἀλλὰ τὴν θέσιν ταύτην, διατηρηθεῖσαν ἐν γένει ἐπιτυχῶς, οὗτος δὲν τὴν ἐγκατέλειπεν.» (Von der Goltz: Ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.)

Ὁ Μαχμούτ βῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον τὴν 19 Ἀπριλίου, ὅπως ἀναφέρῃ περὶ τῶν διατρεξάντων, ἐπέδειξε δὲ αὐτῷ τὸ δυνατὸν τῆς συγκεντρώσεως ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πλευρικὴν θέσιν τοῦ Βελεστίνου, ἔχοντος ὀπισθεν τοῦ τὸν Βόλον καὶ τὸν ἀσφαλὴ διὰ θαλάσσης σύνδεσμον, συμβουλευσας τὴν ἄμεσον ἐπανάληψιν τῆς ἐπιθέσεως μετ' ἰσχυρᾶς δυνάμεως, καὶ ἰδίως μετὰ πολυαριθμοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Ἐπὶ πασσᾶς ἐν τούτοις, ὅστις ἐγνώριζεν ὅτι ἐν Φαρσάλει εὐρίσκοντο πολλὰ ἑλληνικὰ δυνάμεις, ἠθέλησε πρῶτον νὰ διευκρινίσῃ τὴν κατάστασιν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο. Κατ' ἀπολήθην διέταξεν ἀναγνωρίσεις, καὶ ἐνταλεῖς τὴν ἐπιστροφὴν εἰς Λάρισα τοῦ μείζονος μέρους τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῆς ἐπιπλοῦ πυροβολαρχίας, αἵτινα εἶχον ὑποστῆ βερσίας ἀπολείας, ἀπέστειλεν εἰς Γκερλή τὴν 4ην μεραρχίαν (Χακῆ), ἣν διέταξε νὰ παραμείνῃ ἐν ἀμύνη. (2).

(1). Ἡ πυροβολαρχία εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν μάχην ἐξουσα 80 βολὰς κατὰ πυροβόλον.

(2). Ἀπὸ τῆς 19 Ἀπριλίου, οἱ Τούρκοι εἶχον ἐπὶ τῆς ἀδοῦ Βόλου 18 τάγματα, 4 ἵλας καὶ 4 πυροχίας.

(1) Καὶ αὐτὸς ὁ ὡς στήριγμα τῆς πυροβολαρχίας λόχος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν προσβολὴν.